

NARZĘDNIK

OJ CZYSTY – D O D A J
D O U L U B I O N Y C H

il. Marcelina Jarnuszkiewicz

NARZĘDNIK jest piątym przypadkiem deklinacji. Miłośnikom „Ojczystego” nie trzeba chyba przypominać, że narzędnik lp. rzeczowników żeńskich i niektórych zaimków ma końcówkę -ą, np. (z) dziewczyną, (z) sową, (z) paskudą, (z) fakturą, (z) polisą, (ze) sobą, (ze) mną, (z) tobą (nie: „z dziewczynom”, „ze sobom”, „ze mnoł” - takie rażące błędy zdarzają się jednak - i to nierzadko - w tekstach pisanych, zwłaszcza internetowych). Narzędnik liczby mnogiej - bez względu na rodzaj gramatyczny rzeczownika - ma najczęściej końcówkę -ami (np. dziewczynami, chłopakami, fakturami, kieliszkami). Nieliczne rzeczowniki mają jako jedyną poprawną formę N. l.mn. zakończoną na -mi, a już zupełnie wyjątkowe - oboczne formy na -ami lub -mi (dziećmi, gośćmi, końmi, kośćmi (ale: poczciwy z kośćmi), liśćmi, ludźmi, nićmi, pieniądźmi, przyjaciółmi; dłońmi / dłońiami; gałęźmi / gałęziami, sańmi / saniami). Podział końcówek -ami / -mi dokonywał się przez wiele wieków, przy czym końcówki te na przemian się wypierały. W wyrażeniach ‘przed laty’, ‘ostatnimi czasy’ zachowała się nieużywana już dziś, archaiczna końcówka -y. Wątpliwości związane z formą narzędnika pojawiają się także, gdy konstruujemy orzeczenie imienne. Trzeba pamiętać, że orzecznik w orzeczeniu imiennym ma formę narzędnika, gdy jest rzeczownikiem lub zaimkiem osobowym, np. Teraz to on jest politykiem (N); Powiedziała sobie: chcę być kimś (N). Gdy orzecznik jest przymiotnikiem, powinien przybrać formę mianownika, np. Bądź grzeczny (nie: *bądź grzecznym); Była miła i uprzejma (nie: *była miłą i uprzejmą). Ale uwaga! Przymiotniki (a także imiesłowy przymiotnikowe, zaimki dzierżawcze i liczebniki porządkowe) przybierają w orzeczniku formę narzędnika, jeśli: a) są określeniami rzeczowników, np. Cypek jest dużym, czarnym kocurem; b) wchodzi w skład konstrukcji z bezokolicznikiem lub imiesłowem przysłówkowym, np. Lepiej być przystojnym czy inteligentnym?; Czy będąc bezrobotnym, zyskam szansę zdobycia dotacji przy zakładaniu firmy?; c) wchodzi w skład konstrukcji symetrycznych, mających w jednym członie rzeczownik, np. Jak się jest sową, to się śpi w dzień; Oficjalnie nie była ani wdową, ani zamężną, ani rozwiedzioną.